

УДК 140.8:32:316 «312»

Ю. В. Кохан
Житомирський державний
університет імені Івана Франка

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті розглядаються філософські проблеми гендерної політики в контексті розвитку сучасного інформаційного суспільства. Особливий акцент в статті зроблено на аналізі тенденцій розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, особливо мережі Інтернет, та їх впливу на особливості гендерного підходу у вирішенні важливих соціально-економічних та культурних аспектів життєдіяльності суспільства. Окремий акцент зроблено на проблемі доступу жінок до використання інформаційних і телекомунікаційних технологій та формування кіберфемінізму.

Ключові слова: *гендер, гендерна політика, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, Інтернет, інформація, гендерна нерівність, гендерні стереотипи.*

Сучасне українське суспільство вирізняється якісними трансформаційними процесами, результати яких відображаються у змінах функціонування соціальних інститутів і викликають до життя нові соціальні практики і явища. У типове протистояння увійшли об'єктивні протиріччя моделі гендерних відносин, що вичерпали себе і вивели на якісно новий рівень радикальні перетворення в гендерній свідомості, гендерній системі та гендерній політиці інформаційного суспільства ХХІ століття.

Процеси демократизації та гуманізації в сучасному українському суспільстві передбачають створення широких можливостей для самореалізації особистості незалежно від її соціального походження, віку, статі, національності, релігії тощо. Проголошуючи високі ідеали демократії, верховенства права і громадянського суспільства, Україна взяла на себе зобов'язання відносно рівноправності громадян, у першу чергу за статевою ознакою, і визнала необхідність проведення гендерних змін, інтеграції гендерної перспективи у всі напрями розвитку сучасного українського суспільства на принципах справедливості, толерантності, свободи, рівності тощо [2, с. 84].

Гендерна політика являє собою складне соціокультурне явище, яке відображає широкий спектр відмінностей між чоловічими та жіночими ролями, поведінкою, емоційними характеристиками, ментальністю тощо. Ситуація надзвичайно актуалізується в проблемі моделі соціальних відносин не лише між чоловіком та жінкою, а й появою секс

меншин, і характеризується особливостями їх спілкування і взаємодією між ними та визначає соціальні взаємовідносини в основних інститутах інформаційного суспільства [6, с. 76].

Соціальний формат буття гендеру містить невичерпний евристичний потенціал для його соціально-філософського аналізу та експлікації в системі суспільних відносин в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Гендер – це поняття, яке використовується у більшості соціальних та гуманітарних науках на позначення відображення соціокультурного аспекту статевої приналежності людини. Цю проблему вагомо було б почати з етимології слова «гендер». На відміну від української мови, де поняття «стать» відображає суть проблеми, в англійській мові існує два терміни: секс (sex), що означає стать та гендер (gender) – соціостать. Обидва ці терміни використовуються на позначення так званої горизонтальної соціостатевої стратифікації суспільства на відміну від вертикальної: класової, станово-представницької стратифікації тощо. Поняття sex використовують для розуміння біологічної статі, що в кінцевому рахунку вказує на відмінності між жіночим та чоловічим організмами, поняття gender у свою чергу виступає як соціальна конструкція, що вказує на особливості поведінки, моралі, соціальної стратегії тощо. Стать детермінована біологічними процесами, що протікають в організмі людини: біохімічні процеси, генетичне різноманіття, анатомічні особливості; гендер виступає свого роду надбанням соціалізації людини в суспільстві у відповідності до її статевої належності.

У найширшому розумінні поняття гендер ми можемо визначити як змодельовану соціальними інститутами і суспільством в цілому систему норм, цінностей, ідей, поглядів, характеристик і норм маскулінної та фемінінної поведінки, стилю та особливостей життєдіяльності і способів мислення, відносин та ролей чоловіків і жінок, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що визначаються набором соціально-економічних, політико-ідеологічних та культурних аспектів людського буття й конструюють уявлення про відносини жінок і чоловіків в залежності від статі [9, с. 49].

Гендер являє собою дуже складне поняття, бо розкриває багатоаспектність цього явища. У соціально-філософських дослідженнях поняття гендер вживається у багатьох значеннях, а саме як: соціокультурна та рольова інтерпретація поведінки жінок і чоловіків, як процес набуття соціальності індивідуумів, які народилися в біологічних категоріях чоловіка та жінки, і як політика рівноправ'я і надання чоловікам та жінкам рівних можливостей і механізмів реалізації цих можливостей у інформаційному соціумі [3, с. 592].

На сьогодні інформаційно-комунікаційні технології створюють унікальні можливості для виявлення та розвитку людського потенціалу.

Вони здійснюють значний вплив на сталий розвиток суспільства, розширення можливостей чоловіків і жінок, а також дозволяють останнім брати активну участь у суспільному житті і соціально-економічному розвитку країни, висловлювати свої думки та активно пропагувати свою життєву позицію.

Основні ідеї зародження, становлення та розвитку інформаційного суспільства та його філософської рефлексії були закладені відомим дослідником – Мануелем Кастельсом, який сфокусував проблему впливу інформаційно-комунікаційних технологій не на технологічній інфраструктурі, а на соціальних наслідках швидкого розвитку інформаційних технологій і їх впливу на гендерну політику зокрема [7].

Розглядаючи філософські засади інформаційного суспільства, його можна визначити як суспільство, в якому реалізовано ряд переваг гендерної рівності, зокрема:

- існує практично миттєвий зв'язок між людьми, кожного з кожним та кожного з усіма, громадою, суспільством, державою; обидві статі мають тут рівні можливості;

- жінка у будь-якій країні має можливість досить швидко і своєчасно отримувати достовірну інформацію, з будь-якої держави, знаходячись при цьому у будь-якій точці земної кулі;

- змінюються засоби масової інформації за формою створення і поширення інформації, постійно інтегруються з інформаційними мережами, потоками, кабельним телебаченням – зникають геополітичні та культурні межі гендерної нерівності в інформаційних мережах [8, с. 9].

Відзначимо, що завдяки технічним можливостям інформаційного обміну мережі Інтернет останніми роками активно використовується для залучення світової спільноти до жіночих проблем, досягнення фактичної рівності. Наприклад, створюючи веб-сайти (сторінки) тієї або іншої жіночої організації або лідера жіночого руху, можна отримати додаткові можливості для мобілізації добровольців, які готові надати підтримку тим або іншим соціальним акціям, для збору фінансової допомоги недержавним організаціям і жіночим рухам, для проведення маркетингових операцій на соціальному ринку з метою пошуку своєї ніші.

Отже, інформаційно-комунікаційні технології не є нейтральними в проблемах гендерної політики. Як і будь-які інші технології, вони формуються на основі потреб суспільства і по-різному впливають на жінок і чоловіків. Ми можемо констатувати, що у загальносвітовому масштабі існують корінні, суттєві відмінності між жінками і чоловіками в плані доступу до інформаційних та комунікаційних технологій, а також можливостей їх використання і формування, а сучасні жінки складають непропорційно велику частку серед осіб, які не мають можливості користуватися новими можливостями інформаційних технологій [4, с. 64].

Існує багато факторів, що визначають міру доступу жінок до інформаційних та комунікаційних технологій в якості юзерів, виробників

чи споживачів, при цьому залишається різною і міра контролю над розповсюдженням цих технологій. Для того, щоб ці технології перетворилися в дійсно інструмент розвитку, важливо не лише забезпечити розуміння жінками важливості цих технологій, але й створювати сприятливі умови, що дозволять сучасним жінкам мати доступ та користуватися цими технологіями для розширення власних можливостей і сприяння забезпеченню гендерної рівності в суспільстві.

Треба зауважити, що мобільність жінок, будь то доступність транспорту або можливість покинути будинок, часто є більш обмеженою, ніж у чоловіків. З урахуванням різноманітних ролей та сімейних обов'язків сучасних жінок місце розташування навчальних чи виробничих центрів, графік роботи і навантаження персоналу можуть ставити жінок в несприятливе становище і закривати для них можливості, пов'язані з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Жінки можуть стикатися з більш вагомими та серйозними соціальними і культурними перешкодами при використанні інформаційно-освітніх центрів, які розташовані неподалік від місця, де зазвичай зайняті чоловіки, на відміну від центру, розташованого поблизу установи, керівництво яким здійснює жінка [1, с. 29].

Соціальні та технологічні проблеми, з якими стикаються жінки в плані доступу, використання, змісту, захисту і забезпечення своїх комунікаційних прав, рідко привертають увагу. Тому, на наш погляд, одна з найбільш серйозних задач полягає в скороченні розриву в позиціях осіб, які формують політику в області розповсюдження і розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, і активістів жіночого руху. Актуальним стає питання виділення ресурсів для навчання і розширення можливостей жінок в галузі використання інформаційних та телекомунікаційних технологій.

Відзначимо, що хоча самі по собі інформаційно-комунікаційні технології не можуть забезпечити рівність між чоловіками та жінками або покінчити з убогістю, вони можуть бути засобами соціальної діяльності і позитивних соціальних змін, спрямованих на досягнення такої рівності. Глибокому розумінню проблем гендерної політики, пов'язаних з впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, перешкоджає відсутність надійних статистичних інформаційних даних, зокрема з питань використання інформаційних технологій жінками в глобальному масштабі. На сьогодні в світовій статистиці практично відсутні дані з посиланнями на інформацію за статевими ознаками. Відсутність таких показників згубно позначається на дослідженнях в галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Так, наприклад, це означає, що у більшості випадків дані оцінок «електронної готовності» (тобто здатності користуватися електронними ресурсами) не дозволяють отримати в достатньому обсязі достовірну інформацію про різноманітну міру

готовності різних груп населення до досягнень інформаційних технологій. Дані оцінок стосовно готовності населення до використання електронних засобів діють на політику в галузі розвитку інформаційних та телекомунікаційних технологій і вважаються її рушійною силою, отже, подібна відсутність даних фактично посилює нерівність між чоловіками і жінками в сучасному соціумі.

На жаль, треба констатувати, що в Україні теж повністю відсутні сегреговані дані за статевою ознакою про доступ до мережі Інтернет, так само як і відомості про підготовку до використання інформаційно-комунікаційних технологій, хоча ці дані виступають, разом з багатьма іншими, індикаторами рівноправності між чоловіками та жінками.

Для тієї категорії жінок, які мають доступ до інформаційно-комунікаційних технологій і можливість користуватися ними, нові засоби інформації несуть численні блага, особливо в плані скорочення інформаційного розриву, вдосконалення системи управління, подолання ізольованості, забезпечення можливостей привселюдно заявити свою думку, сприяючи забезпеченню рівності між чоловіками і жінками.

Зазначимо, що розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій в рамках гендерної політики в державі збільшує можливості жінок, а саме:

- у плані забезпечення жінки власними коштами для існування, розширюючи можливості для жінок, які займаються виробництвом і торгівлею в соціальних мережах тощо;
- доступ на місцеві і міжнародні ринки і створення більших можливостей в плані працевлаштування;
- більш широкі можливості отримання освіти і професійної підготовки здійснення підприємницької діяльності;
- у плані охорони здоров'я, життя, освіти і розвитку людського потенціалу [10, с. 312].

На сьогодні завдяки використанню найважливішого демократизуючого аспекту – Інтернету, створенню безпечних інтерактивних просторів, захищених від несанкціонованого доступу, жінки можуть вільно висловлювати свою думку і конфіденційно обмінюватися інформацією в цілях боротьби з дискримінацією за статевою ознакою, заохочення прав людини і жінок.

Відзначимо, що розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій чинить серйозну дію на розповсюдження та діяльність жіночих рухів в галузі інформації та комунікації. Зросли можливості для поширення на державному, національному, регіональному і глобальному рівнях новинної інформації, що надається жінкам, велика частина якої у минулому була обмеженою за ступенем охоплення.

Констатуємо, що Інтернет зробив загальнодоступною новинну інформацію, що надається жінкам, і їх погляди і думки, а незліченна кількість веб-сторінок орієнтовані конкретно, якщо не виключно, на жінок.

Інтернет сприяє розвитку та становленню потужних жіночих об'єднань, і багато жінок, «підключених до засобів зв'язку», виступають посередниками для груп жінок у своїх соціальних (інтерактивних) спільнотах, які не мають такого зв'язку, і переадресують інформацію, що знаходять у всесвітній мережі.

Останніми роками у всесвітній мережі Інтернет набув розвитку такий новий напрям феміністської теорії і практики як кіберфемінізм. Його засновниками стали студенти соціологічного факультету університету Ілінойса. Вони почали вести анонімний комп'ютерний груповий щоденник, в якому описували випадки сексизму на своєму факультеті. Студентки дивилися на комп'ютерний щоденник як на стратегію поширення феміністських ідей і завоювання жінками інформаційного простору. Таким чином віртуальний світ став певним віддзеркаленням гендерного конфлікту.

Філософські ідеї кіберфемінізму зводяться до:

- створення соціальної мережі між жінками, відповідальними за ухвалення рішень, або ж такими, які користуються більшими можливостями і впливом при формуванні суспільної думки;
- розвитку жіночого лідерства і економічної незалежності жінок та їх підприємницької чи громадської діяльності;
- просування ідей і стратегії змін для жіночого розвитку;
- забезпечення природних і рівних прав жінок;
- забезпечення вільного доступу жінок до засобів масової інформації [5, с. 26].

Відзначимо, що робота в глобальній мережі Інтернет з величезними можливостями доступу до світових ресурсів має велике значення у забезпеченні якісної гендерної політики. Розвиток інформаційного суспільства вносить свої корективи в методи розширення жіночого інформаційного простору як дуже важливого інструменту для розвитку жіночих співтовариств у всьому світі.

Жінки, які становлять більшу частину населення планети, поза сумнівом виступають суб'єктами гендерної стратифікації, тобто таким громадським шаром, котрий потребує найпильнішої уваги до вивчення проблем жіночого співтовариства. Репрезентація цих проблем у віртуальному просторі набуває великої актуальної значущості.

Варто сказати, що розширення жіночого соціального інформаційного простору надає ефективну можливість для жінок брати участь в соціальній і політичній сферах суспільства, тим самим розширюючи їх професійний, культурний і творчий потенціал. Ця тенденція вписується в концепцію гендерного підходу, що означає інтеграцію гендерного виміру як мету практичної політики, як необхідність розробки соціальних стратегій для обліку інтересів обох соціально-статевих груп суспільства, тобто для досягнення гендерної рівності.

Констатуємо, що гендерний підхід відповідає і основним напрямкам міжнародної інформаційної політики – політики, орієнтованої на людину, на розвиток її потенціалу, ресурсів, навичок і знань. Однією з найзначущих

сил, які визначають інформаційну політику в галузі гендерної політики початку XXI ст., є інформаційно-комунікаційні технології.

Проблема статі і нових інформаційно-комунікаційних технологій в умовах глобалізації стає предметом соціально-філософського аналізу. Вплив глобалізаційних процесів, які охопили сучасне суспільство, зробили значний вплив на гендерний дискурс. Перш за все тут треба виділити роль інформаційних систем, які дозволяють досить швидко та ефективно вирішувати проблеми міжстатевих відносин.

Незважаючи на досить широке розповсюдження інформаційних та комунікаційних технологій, чоловіки та жінки продовжують мати нерівні можливості, ми можемо спостерігати гендерне зміщення у сфері інформаційних потоків, економічних засобів тощо, окрім того збільшується розрив між окремими соціальними прошарками жінок, що прямим чином залежить від розвитку сучасних технологій та доступу до них, ступеня комп'ютерної грамотності і професійної кваліфікації жінки.

Незважаючи на те, що розвинене інформаційне суспільство постійно трансформується, збалансована гендерна політика починає тільки формуватися, цей процес поступовий і потрібно зробити досить багато для обмеження гендерної нерівності. Слід особливо підкреслити необхідність пошуку нових можливостей подолання гендерної асиметрії у суспільстві, стереотипного типу мислення, оскільки в зв'язку з глобальними проблемами, які виникають в рамках розвитку інформаційного суспільства, необхідне досягнення гармонії і подолання гендерного дисбалансу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева А. В. Чинники престижності професій: гендерний аспект / А.В. Алексеева // Ринок праці та зайнятість населення.– 2013.– № 2.– С. 27-30.
2. Бреус С. М. Міжнародно-правові стандарти і зарубіжний досвід у сфері гендерної ідентичності / С. М. Бреус // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України.– 2014.– № 3.– С. 83-87.
3. Бриндіков Ю. Л. Гендер: суспільно-політичний аспект / Ю. Л. Бриндіков // Університетські наукові записки.– 2012.– № 3.– С. 591-595.
4. Головнюва І. В. Особливості спрямованості особистості, що впливають на ефективність управлінської діяльності: гендерні відмінності / І. В. Головнюва Ю. Л. Твердохвалова // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія.– 2012.– Вип. 43(1).– С. 61-68.
5. Гриценчук О. О. Гендерний підхід у моніторингових дослідженнях ІТ-компетентності учнів в освітній практиці країн Європи / О. О. Гриценчук // Інформаційні технології і засоби навчання.– 2013.– Т. 37, вип. 5.– С. 20-28.
6. Демків Т. Трансформація моральних пріоритетів на шляху до гендерної рівності / Т. Демків // Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки.– 2013.– Вип. 17.– С. 73-77.

7. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

8. Ковальчук М. В., Нарайкин О. С., Яцишина Е. Б. Конвергенция науки и технологий – новый этап научно-технического развития / М. В. Ковальчук, О. С. Нарайкин, Е. Б. Яцишина // Вопросы философии.– 2013.– № 3.– С. 3-12.

9. Кучава К. О. Проблеми гендерної рівності у сфері трудових відносин в Україні / К. О. Кучава // Управління розвитком.– 2014.– № 6.– С. 48-50.

10. Самчук Р. Постмодерні виміри гендерної ідентичності / Р. Самчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Культурологія.– 2014.– Вип. 15(2).– С. 311-315.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются философские проблемы гендерной политики в контексте развития современного информационного общества. Особый акцент в статье сделан на анализ тенденций развития информационно-коммуникационных технологий, особенно сети Интернет, и их влияния на особенности гендерного подхода в решении важных социально-экономических и культурных аспектов жизнедеятельности общества. Отдельный акцент сделан на проблеме доступа женщин к использованию информационных и телекоммуникационных технологий и формированию киберфеминизма.

Ключевые слова: *гендер, гендерная политика, информационное общество, информационно-коммуникационные технологии, Интернет, информация, гендерное неравенство, гендерные стереотипы.*

SUMMARY

The article discusses the philosophical problems of gender policy in the context of the development of modern information society. Special attention is paid to the analysis of tendencies of development of information and communication technologies, especially the Internet, and their impact on the characteristics of the gender approach in addressing important socio-economic and cultural aspects of the society. Special emphasis has been made on the issue of women's access to use of information and telecommunication technologies and the formation of cyberfeminism.

Key words: *gender, gender policy, information society, information and communication technology, Internet, information, gender inequality, gender-based stereotypes.*